

2006:90

Att fånga habitus

- kulturmiljö, boendemiljö och identitet

Ett metodutvecklingsprojekt 2006

Anne Rosengren Katarina Olsson

Rapport 2006:90

Att fånga habitus

- kulturmiljö, boendemiljö och identitet

Metodutvecklingsprojekt, 2006

Skåne län

Katarina Olsson & Anne Rosengren

Regionmuseet Kristianstad Landsantikvarien i Skåne

Kristianstad
Box 134, Stora Torg
291 22 Kristianstad
Tel 044 – 13 58 00 vx, Fax 044 – 21 49 02

Lund
Box 153, St Larsomr. Byggnad 10
221 00 Lund
Tel 046 – 15 97 80 vx, Fax 046 – 15 80 39

www.regionmuseet.m.se

© 2006 Regionmuseet Kristianstad / Landsantikvarien i Skåne
Rapport 2006:90
ISSN 1651-0933

Omslagsfoto: Anne Rosengren 2006
Fyndteckningar mm:
Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, Gävle. Dnr 507-99-502.

Att fånga habitus – kulturmiljö, boendemiljö och identitet

Innehåll

Inledning.....	5
Projektets bakgrund.....	5
Projektgrupp.....	5
Syfte och mål.....	5
Teoretisk referensram	6
Bostad, hem och boendemiljö.....	7
Habitus.....	8
Kunskapsmål.....	8
Metoder.....	9
Intervjuer och observationer.....	9
Informanternas egen dokumentation.....	9
Media och reklam.....	9
Digital videofilm som dokumentationsmetod.....	10
Film som metod i forskningssammanhang.....	10
Urval av informanter	11
Tillvägagångssätt.....	13
Utvärdering.....	14
Att arbeta med videofilm	14
Filmarbetet och utrustning	14
Efterbearbetning	14
Film i ett sammanhang	15
Närläsning och osynliga gränser.....	16
Reflektioner kring det inspelade materialet.....	17
Vad kan materialet berätta?	18
Hemmet som identitet.....	21
Föremålets betydelse som minnesbehållare och identitetsmarkörer	22
Bred måluppfyllelse.....	23
Sammanfattande slutord.....	25
Litteratur och källor	27
Otryckta källor.....	28

Inledning

Projektets bakgrund

Regionmuseet Kristianstad arbetar sedan våren 2005 efter en strategisk plan för att främja mångfald och integration. Ett av museets mål är att dokumentera många olika gruppers liv, vardag och villkor, så att dagens mångkulturella och mångetniska Skåne avspeglas i samlingar och arkiv.

Våren 2006 tilldelades Regionmuseet Kristianstad medel från Kulturrådet för att genomföra projektet ”Att fånga habitus - kulturmiljö, boendemiljö, och identitet – ett metodutvecklingsprojekt för att dokumentera skånska hem.”

Projektgrupp

Arbetet i projektet påbörjades 1 juni 2006 och avslutades den 31 december 2006. Projektet har genomförts av Anne Rosengren, etnolog och projektledare och bebyggelseantikvarien Katarina Olsson. Arbetet har bedrivits under halvtid. Under projektprocessen har återkopplingsmöten hållits med Barbro Mellander, museichef och Olof Hermelin, biträdande museichef.

Enligt projektbeskrivningen skulle en kultur- och mediegestaltare ingå i gruppen för att arbeta med filmning och efterarbete. När projektet startade beslutade projektgruppen att filmandet skulle bedrivas av medverkande etnolog och bebyggelseantikvarie. Att låta en extern kultur- och mediegestaltare endast ta hand filmning etc. utan att delta i övriga arbetet skulle strida mot ambitionen om ett integrerat arbetssätt, varför det valdes bort.

Syfte och mål

Syftet har dels varit att dokumentera människor i Skåne i deras hem, utifrån perspektiven kulturmiljö, boendemiljö och identitet. Dels att undersöka om och hur digital videofilm skulle kunna användas som dokumentationsmetod av Regionmuseet i framtiden. Målet är att utvärdera metoden som innebär ett arbetssätt som integrerar ett etnologiskt och bebyggelseantikvariskt perspektiv.

Föreliggande rapport är en redovisning av hur vi arbetat, vilka reflektioner vi gjort och en utvärdering av ovan nämnda metod.

Teoretisk referensram

Museivärlden har länge intresserat sig för att bevara, dokumentera och samla kunskap kring det byggda kulturarvet. Inom SAMDOK finns *poolen för lokala och regionala rum*, vars fokus ligger på att arbeta med kunskapsuppbyggnad kring bebyggelse och miljöer. Intresset för människors livsmiljöer avspeglas även i *poolen för hemliv*, där utgångspunkten för verksamheten är att se hemmet ”som ett slags koncentrat av den sociala och kulturella mångfald som präglar vår samtid”. Bostaden/hemmet som undersökningsyta kan ge en ingång till kunskap om människors livsvillkor, relationer till föremål och identitetsskapande.¹

1996 höll SAMDOK och Nordiska museet metodseminariet ”Lever någon i kulturmiljön?”. Syftet var att diskutera hur etnologer och kulturmiljövårdare skulle kunna samarbeta för en bättre kunskapsuppbyggnad. Problemet man såg var att arbetet ofta är uppdelat i en yttre och en inre kulturmiljö där etnologer arbetar på sitt sätt, och byggnadsantikvarier på sitt. Det som eftersöktes var en helhetssyn på kulturarvet som inte skiljer på människan och hennes livsrum, utan inkluderar både och (Palmqvist 1998). Det behövs metoder som både fångar både det materiella och immateriella kulturarvet, interiörer och exteriörer.

Med bebyggelsen i centrum

För kulturmiljövården står den fysiska bebyggelsen i centrum. Genom att undersöka byggnader och miljöer kan man närma sig människan genom frågeställningar som vem har byggt? Vilka människor var det tänkt skulle bruka bebyggelsen? Vad var byggherrens/arkitektens intentioner? Hur har bebyggelsen brukats? Människan och brukandet är således en viktig infallsvinkel men utgör inte utgångspunkten.

Arbetet inom kulturmiljövården är idag ofta inriktat på uppdragsverksamhet där bland annat värderingsuppdrag förekommer. Vid sådana och liknande uppdrag är Axel Unnerbäck's metod för kulturhistorisk värdering av bebyggelse en välkänd och utbredd arbetsmetod. Unnerbäck's modell kan grovt indelas i två olika slags värden, dels dokumentvärde och dels upplevelsevärde. Under det förstnämnda sorterar ett antal värden såsom; byggnadshistoriskt värde, byggnadsteknikhistoriskt värde, patina, arkitekturhistoriskt värde, samhällshistoriskt värde, socialhistoriskt värde, personhistoriskt värde, teknikhistoriskt värde. Dessa värden har rent historiska egenskaper. Upplevelsevärdena däremot utgår från estetiskt och socialt engagerande egenskaper. Dessa är arkitektoniskt värde, konstnärligt värde, patina, miljöskapande värde, identitetsvärde, kontinuitetsvärde, traditionsvärde, symbol-

¹ . Se: www.nordiskamuseet.se

värde (Unnerbäck 2002). Vilka historiska värderingar man använder i ett arbete beror på arbetets art och karaktär. Men sättet att se på kulturmiljöer och bebyggelse med dessa "glasögon" är till stor hjälp för att värdera, beskriva och karaktärisera ett område. Kopplat till det etnologiska sättet att arbeta täcker man in människan i miljön. Både de boende och de som en gång planlade och uppförde området samt platsens tillkomsthistoria.

Med människan i centrum

För etnologer står människan som kulturvarelse i centrum. För en etnolog kan bebyggelsen och miljöerna *i* människan vara intressant att undersöka, liksom att studera hur människor gör för att skapa ett hem av det materiella ramverk som en bostad och dess omgivning utgör. Ända sedan etnologins etableringsfas har människors minnen dokumenterats utifrån olika teorier och metoder. Berättelser och föremål har samlats in på museer och arkiv för att för att kunna gestalta kulturarvet och bli material för framtidens forskare. Intervjuer tillhör de vanligaste metoderna. Genren innefattar allt från korta ostrukturerade samtal, till djupintervjuer. Etnologer tolkar, bearbetar och synliggör människors erfarenheter och åsikter. Etnologiska studier om hur människor använder bebyggelsemiljöer och vilka uppfattningar de har kring dem brukar insorteras i ett forskningsfält som kallas materiell kultur. Intresset för materiell kultur har ökat de senaste åren (Gunnemark & Mörck 2006:16-19).

I det här projektet har kulturmiljövärderandet lagts åt sidan. Här har dokumenterandet – att skapa ett material som kan användas för kunskapsuppbyggnad och förmedling – stått i fokus.

Bostad, hem och boendemiljö

Som tankeredskap, för att hålla ögonen på både bebyggelsen och människan, har vi använt oss av begreppen *bostad, hem och boendemiljö*. Begreppet *bostad* står för den fysiska bebyggelsen – villan, lägenheten, radhuset etc. Antropologen Marianne Gullestad menar att ett hem kan förstås som ett skapat uttryck. Bostaden blir först ett *hem* när människor flyttar in och börjar fylla det med aktiviteter och mening. Sätter sina personliga avtryck. Ett hem kan ses som en ständigt pågående meningsskapande process. Minnen knyts till bostaden, den laddas successivt med lager på lager av betydelser (Mellander Rönn, Ulfstrand, Boogh 2005: 11, 72).

Boendemiljö ser vi som ett större sammanhang, som innefattar både bostad och hem, och där även den kringliggande närmiljön är invävd. Vi utgår från ett konstruktivistiskt perspektiv. Som vi ser det konstrueras hem och identiteter genom människors val och aktiva handlingar, och genom den mening de tillskrivs.

De människor vi träffat har gett sina hem och boendemiljöer betydelse och mening utifrån sina respektive livsvillkor och referensramar (Jfr Ulfstrand:2002:32). Som vi ser det *blir* ett bostadsområde en kulturmiljö genom människors bruk och meningsskapande men också genom att vi som etnolog och byggnadsantikvarie betraktar den med våra teoretiska glasögon.

Habitus

Sociologen Pierre Bourdieus begrepp habitus, som vi velat ”fånga” i vår undersökning, tolkar vi som kroppsliga dispositioner som uttrycker de referensramar (kön, klass, social tillhörighet, smak, livsstil osv) individen inlemmat sedan uppväxten. Habitus uttrycks genom människans olika färdigheter, sätt att föra sig och röra sig, tala genom de val hon gör. Hur man på olika sätt gör/lever sin kulturella tillhörighet.(Jfr Ehn & Löfgren 2001:9)

Kunskapsmål

I vårt projekt har vi haft ett brett kunskapsmål. Vi har varit intresserade av att fördjupa oss i frågeställningar som: Vilka funktioner ett hem fyller i dag? Hur används bostaden och dess omgivning? Hur gör människor för att skapa ett hem av en bostad? Vilka orsaker ligger bakom att människor vill förändra sina hem? Vilka företeelser och värden i informanternas bostäder/hem och närmiljöer är det som möjliggör trivsel, identifikation och upplevelsen av att ”känna sig hemma”? Har informanterna påverkats av medias ”homestyling” och ”göra själv-reportage”? I så fall hur? Vad är det de tagit till sig? Vilka byggstenar i identiteten förmedlas genom hemmet? Vilka betydelser har/tillskrivs föremålen som människor omger sig med i sina hem?

Andra frågor berör vilka det är som bestämmer hur det ska se ut i hemmen? Vilka roller har män och kvinnor, och vad får barnen säga till om? Hur påverkar de boende bostadshusens exteriörer? I vilken mån är det önskvärt och möjligt att uttrycka identitet/smak/önskemål på bostadens exteriör? Hur ser människor på sin närmiljö? På arkitektur, material, utförande och miljöskapande värden som grönska, samlingsplatser och gångstråk? Vilka gator och platser räknar de som sin närmiljö, och varför just dessa? Vad uppskattar de i sin närmiljö? Vad ogillar de?

Frågor av den här karaktären har varit vår ingång i mötet med informanterna. Vår ambition har varit att försöka undvika tvingande tolkningsramar för att upptäcka och se deras komplexa identitetsbyggen.

Metoder

Intervjuer och observationer

Den metod vi främst använt oss av är intervjun. Våra frågeställningar/teman har utgjort ett ramverk vid varje intervjutillfälle, men vi har låtit intervjuerna vara lösa i konturerna. Vårt förhållningssätt har varit att försöka ha ett rörligt sökarljus, att låta informanterna föra oss in på ibland oväntade spår. Upplägget när vi kom hem till informanterna var att "gå husesyn" tillsammans. Vi gick runt i de olika rummen, rörde oss i närmiljön och ställde frågor växelvis med att vi blev förevisade företeelser som informanterna själva ville lyfta fram. I ett hem lade vi mer fokus på det sociala samspelet mellan mor och dotter. Som Sandra Stahl (1989) påpekar i "Interpreting personal narrative text" är resultatet av en intervju alltid påverkad av interaktionen mellan informanten och intervjuaren och det sammanhang den är utförd i. Många gånger har det snarare handlat om dialog mellan oss och informanterna än en renodlad intervjusituation. En intervjusituation innebär ett ömsesidigt påverkansförhållande. Som intervjuare är man inte bara representant för en arbetsplats eller metod, utan man påverkar med sin personlighet likväl som man själv blir påverkad.

Parallellt med intervjuerna har vi genomfört observationer i fält. Framförallt har det handlat om miljöobservationer, det vill säga vi har filmat, men framförallt tillägnat oss, omgivningarna som informanterna bor eller rör sig i.

Vid intervjuerna har vi använt både videokamera och bandspelare. Något som bestämdes i projektgruppen var att intervjuerna inte skulle transkriberas, eftersom det är en tidskrävande process och vårt projekt fokuserar på metodutveckling. Vi har däremot gjort beskrivningar och skrivit ner reflektioner, som tillförts materialet.

Informanternas egen dokumentation

I en av intervjuerna kom frågan upp om dagboksanteckningar med egna reflektioner kring hem och boende skulle kunna vara ett sätt att tillföra materialet ytterligare en dimension. Informanten erbjöd sig att skriva och samla in kvitton som kan kasta ljus över det som konsumeras i ett hem. Även dessa har tillförts materialet.

Media och reklam

Under projektets gång har vi kontinuerligt samlat artiklar från media om olika boenderelaterade frågor som vi sett som relevanta för vår dokumentation. Artiklarna belyser allt från de räntehöjningar som låntagare eventuellt har att vänta

framöver, hemlöshet och home-staging, att unga storstadsmän bor hemma allt längre, till inredningstrender. Vi har även samlat reklam från bygg- och möbelvaruhus, Hyresgästföreningen och de Bodagar som genomfördes i Nordöstra Skåne i början av hösten 2006. Syftet med att spara materialet, är att det ger en bild av olika teman och trender som förekommit under dokumentationsperioden, och som bildar en samtidskontext.

Digital videofilm som dokumentationsmetod

Stillbildsfotografi används ofta som metod vid etnologiska samtidsdokumentationer. Inom Kulturmiljöområdet används fotografi för att dokumentera allt från byggnadernas exteriörer och miljösammanhang, till detaljer och upplevelsevärden. Fotografier brukar ofta tas som stöd för etnografiska beskrivningar och analys. Att använda bandspelare är ett vanligt sätt att fånga upp intervjuer, för att de ska kunna transkriberas ordagrant. Bandade intervjuer anses även ha ett större värde som källa än nedtecknade intervjuer, eftersom bandade upptagningar innehåller mer detaljer och kan analyseras av olika personer många gånger. (Fägerborg 1999: 67) I vårt projekt har vi istället för att använda stillbildsfotografi och bandspelare i fält, genomgående använt oss av videofilm, vilken kan ses som en kombination av båda. Fördelen med rörlig bild är att den rymmer ännu en dimension – att kunna fånga habitus.

Under dokumentationstillfällena i fält arbetade vi växelvis med att vara den som höll i intervjun och den som skötte filmandet. Filmerna kan ses som våra observationsprotokoll, de visar det sammanhang intervjuerna genomfördes i och hur samspelet mellan informant och intervjuare såg ut. Begreppen som Unnerbäck's metod kretsar kring förde vi in i vårt förhållningssätt i fält, och försökte hitta lösningar för att fånga dem filmmässigt.

Film som metod i forsknings-sammanhang

Att filma sig till ett undersökningsmaterial förekommer bl.a. inom det etnologiska forskningsfältet. I det pågående projektet *Home made. The Cultural Dynamics of the Inconspicuous* som drivs av Orvar Löfgren, Thomas O'Dell och Robert Willim på etnologiska institutionen i Lund, är ett av syftena att utveckla en experimentell etnografi, där videofilm kommer att vara en av flera metoder för materialinsamling. Etnologen Elisabeth Högdahl, som vi haft kontakt med för att få input till projektet, videofilmade när hon samlade empiri till avhandlingen *Göra gata. Om gränser och kryphål på Möllevången och i Kapstaden*. Högdahl använde framförallt metoden för att fånga miljöer och enskilda situationer - det tillfälliga.

Videofilm användes däremot inte vid intervjuer. Ett råd hon gav oss var att filma så mycket som möjligt, för att fånga alla berättelser. En positiv aspekt hon upplevt med videofilmande är att man inte behöver ha kameran framför ögat – och därmed inte framstår lika distanserad som vid stillbildsfotografering. Med en kamera framför ögat går kontakten lätt förlorad.

På museer och inom kulturmiljövården används film däremot mer sällan som dokumentationsmetod. Förr gjordes s.k. sockenfilmer, som Regionmuseet Kristianstad har i sina samlingar. Sockenfilmer spelades in med tyngdpunkt på åren 1950-1951, i samband med de kommunsammanslagningar som skulle genomföras. Filmerna speglar landsbygden med fokus på husen och människorna, äldre hantverk, traditioner och jordbruksmetoder. På så vis återkopplar vårt projekt till en dokumentationsform som försvunnit. Stockholms läns museum och Mångkulturellt centrum tillhör dem som arbetat med film. Tillsammans har de genomfört samtidsdokumentationer där de använt sig av videofilmande parallellt med intervjuer som de bandat och stillbildsfotografi. Videofilmandet har handlat om att förevisa högtidsfirande i projektet *Helger och högtider. Folklore, migration och kulturarv*. Anna Ulfstrand som är både etnolog och fotograf filmade bl.a. påsk och nawroz-firande i projektet. I dessa sammanhang var hon en av många deltagare som fångade händelseförloppen med videokamera. Filmandet kan i det här avseendet ses som ett sätt att bedriva fältanteckningar, som gör det möjligt att fånga ritualer, skeenden, stämningar, handgrepp, göranden, rörelser och ljud.

Filmandet vi ägnat oss åt i projektet skiljer sig åt från ovan nämnda, på flera sätt. Dels genom att vi som dokumentarister inte försvinner i mängden, utan uppfattas som påtagligt närvarande av våra informanter. Dels för att vi filmat intervjuer och det fysiska kulturarvet.

Urval av informanter

Innan projektet startade bestämdes i projektgruppen att vi skulle genomföra dokumentationer i tre hem. Eftersom syftet var att dokumentera hem i ”det mångkulturella och mångetniska Skåne”, bestämdes att vi skulle inrikta oss på att försöka hitta informanter med olika etniska och kulturella bakgrunder. Vi bestämde också att informanterna skulle bo i olika typer av bostäder och områden, för att fånga mångfalden även i bebyggelsen.

De hem vi slutligen valt att dokumentera åskådliggör även olika former av boendekonstellationer. Vi har träffat en kärnfamilj - mamma, (pappa) och två döttrar som bor i villa i en mellanstor stad, en ensamstående kvinna som bor med sin tonårsdotter i en hyreslägenhet i en av Skånes större städer, och en ensamstående man, i hyresrätt, i en mellanstor stad. Vi såg det som viktigt att få med ett ensamhushåll då det är den vanligaste formen av boende i Sverige idag.

Den ensamstående mannen flyttade till Sverige från Chile som flykting i slutet av 1970-talet. Informanten är 66 år med två vuxna barn och barnbarn. Han har för tillfället en inneboende kvinnlig student från Iran. (Studenten tillfrågades men ville inte medverka i dokumentationen.) Informanten bor i ett miljonprogramsområde i en hyresrätt på tre rum och kök med inglasad balkong. Det är sex styck-en trevånings huskroppar grupperade runt en stor innergård. På gården finns grillplats, lekytor med lekredskap, rabatter och gräsmattor. Utemiljö och trappstädning sköts av boende som är delaktiga i det kommunala fastighetsbolagets självförvaltningsstrategi. Informanten är delaktig i självförvaltningen som innebär halverad månadshyra i juli och december varje år. Vid intervjutillfället har informanten bott i samma lägenhet i 20 år.

Av familjemedlemmarna som bor i villa, ville mamman och döttrarna medverka i dokumentationen. Mannen avböjde på grund av tidsbrist. Kvinnan vi träffat är 39 år och flyttade till Sverige från Kurdiska delen av Irak början av 1990-talet. Båda döttrarna, 5 och 11 år gamla, är födda och uppvuxna i Sverige. Familjen bor i en enplansvilla av mexisten i ett grupphusområde som byggdes på 1970-talet inom ramen för miljonprogramprojektet. Området är väletablerat med välskötta trädgårdar. Villan är på 130m² fördelade på 4 rum och kök. Vid intervjutillfället har de bott där i 8 månader men bodde tidigare i en hyresrätt i ett angränsande område. Att köpa villa var ett sätt att markera beslutet att stanna både i staden och i Sverige.

Kvinnan med tonårsdotter är född i Sverige och har vuxit upp här. Hennes farfar var från Spanien. Kvinnan är 39 år och bor tillsammans med sin 15 åriga dotter, i en stadsdel som ofta beskrivs som mångkulturell i media och andra sammanhang. Lägenheten de bor i är belägen på andra våningen i ett hus från sekelskiftet och har fyra rum och kök. Den har högt i tak, höga fönster och fransk balkong. Lägenheten är en hyresrätt som ingår i det kommunala fastighetssbolagets lägenhetsbestånd. Vid intervjutillfället har de endast bott där i 8 månader. Däremot är de inbodda i området, dottern har bott där sedan hon föddes. Området är kvartersindelad med separata innergårdar. I närmiljön finns torg, park, skola samt många butiker och restauranger.

Med vårt urval vill vi markera att alla människor, med svensk såväl som utländsk bakgrund, ryms inom ”det mångkulturella och mångetniska”. Kulturell mångfald ser vi som något som inte bara kännetecknar samhället, utan även människor på individnivå. Människors identiteter är föränderliga och flexibla. Vi är medvetna om att vårt material enbart belyser boende i stadsmiljöer. Hade vi haft möjlighet till fler nedslag hade vi valt att dokumentera boende även på mindre orter och på landsbygden.

Tillvägagångssätt

Dokumentationerna har genomförts vid upprepade tillfällen hemma hos våra informanter. Familjen i villa besökte vi två gånger, dels en gång i början av sommaren, dels vid ett tillfälle under hösten medan ramadan pågick. Hemma hos kvinnan med tonårsdotter gjordes tre nedslag mellan augusti och början av oktober, och hos den ensamstående mannen genomfördes en dokumentation efter att vi först stiftat bekantskap med honom vid ett tidigare tillfälle.

Dokumentationsarbetet hos familjen i villa och mannen i hyreslägenhet genomförde vi tillsammans. Vi skiftades om att vara den som intervjuade och den som filmade. Hos den ensamstående kvinnan och hennes tonårsdotter agerade Anne Rosengren ensam i fält. Syftet var dels att se hur och om det fungerade att sköta både filmande och intervjuande ensam, dels att få en möjlighet att se på materialet med ett utifrånperspektiv, vilket blev möjligt när Katarina Olsson inte varit med. Arbetet har bedrivits på vardagar under dagtid, vilket varit möjligt på grund av att informanterna ställt upp på semestertid, under en kort period ”mellan jobb” och på sin fritid. För oss var det en förutsättning att filmandet kunde ske på dagtid eftersom den utrustning vi hade lämpade sig för upptagningar i dagsljusförhållanden. Innan intervjuandet startade informerades alla deltagande om projektets syfte och frågeställningar. De fick också veta hur vi tänkt att materialet skall arkiveras och eventuellt komma att användas i framtiden.

Utvärdering

Att arbeta med videofilm

I följande avsnitt utvärderar vi vårt arbetssätt, såväl de tekniska förutsättningarna samt metoden som helhet. Men även de nya frågeställningar och funderingar som arbetet väckt efter hand.

Filmarbetet och utrustning

Etnologer och byggnadsantikvarier arbetar ofta ensamma i fält, därför såg vi det som en poäng i att vi själva skulle genomföra filmandet. Vår avsikt var att skapa ett material som kan liknas vid de fotografier som tas i fält, som underlag för beskrivningar och analys.

I projektet har vi använt oss av miniDV kameror av enklare slag. Vi har arbetat med Panasonic NV-GS 15 EG och Panasonic NV-GS 27. Båda har ljudupptagningsförmåga, och vi har använt oss av kamerornas inbyggda mikrofoner för att fånga intervjuer och kringljud.

Vår ursprungliga tanke var att vi genomgående skulle använda stativ när vi filmade. Detta fungerade dock inte när vi väl skulle gå runt i de olika rummen. Det var svårt rent praktiskt att få plats med stativet överallt och hämmande. Vi fick förlita oss till att filma på frihand. I början upplevde vi det som en svår uppgift. Man blir trött i armarna vilket leder till skakiga upptagningar. ”Klassiska fel” begicks, såsom för snabba panoreringar, in - och utzoomningar på fel ställe eller på fel sätt. Men efterhand har vi lärt oss och ser förtjänster med frihandsfilmning, framförallt flexibiliteten. Att filma människor i spontana och oregisserade situationer ställer stora krav på den som filmar. Det gäller att parera och hänga med när informanten visar saker, rör sig i rummet, ställer sig i motljus osv. Det går inte att ha för stora krav på bildmässig och fotografisk kvalitet i början. I synnerhet inte om man är ovan vid att filma i olika sammanhang.

Efterbearbetning

Efter varje filmtillfälle startade efterbearbetningen, filmen skulle föras över till dator för att kunna tittas på, analyseras och klippas. Relativt omgående kom problemet med för lite minne i datorns hårddisk, eftersom både redigeringsprogram och stora mängder film är mycket utrymmeskrävande. Problemet avhjälpes med inköp av en extern hårddisk.

I dag finns relativt lätthanterliga redigeringsprogram som fungerar tillfredsställande i enkla sammanhang. Vi arbetade i Mac-miljö med redigeringsprogrammet iMOVIE.4. När filmerna förts över på dator upplevde vi det som ett lättillgängligt material för analys, både avseende innehåll och våra egna insatser. Vi upptäckte vilka grepp som varit mer eller mindre lyckade i fält. I den första dokumentationen vi genomförde hade vi inte lyckats få med alla berättelser i sin helhet, och i vissa sekvenser hade vi använt filmkameran som om den vore en stillbildskamera. Vi såg också förtjänster som att vi lyckats fånga atmosfär, människan i relation till miljöer och föremål och habitus. Insikterna tog vi med oss från varje dokumentationstillfälle till nästa, för att förbättra vårt arbetssätt.

När projektet startade hade projektgruppen bestämt att vi skulle klippa samman en 12- minutersfilm med utsnitt från materialet som kunde fungera som en del av vår rapport. För att hitta utsnitt till filmen, valde vi att arbeta oss igenom dokumentationerna genom att grovklippa dem. Detta fungerade likt ett transkriberingsarbete, vi valde t.ex. bort sekvenser som vi inte valt att transkribera vid en bandad intervju. Det blev en analytisk process som vi genomförde tillsammans.

När redigeringen för kortfilmen påbörjades startade ännu en urvalsprocess. Det är oerhört lätt att ”förföras” av bildernas dragningskraft och välja material med enbart ”snygga bilder.” Det är även lätt att börja klippa och se materialet som en dramatisk produkt, dvs lägga upp arbetet efter vissa dramaturgiska regler. För oss var det viktigt att strikt hålla oss till vår problemformulering och att det skulle svara mot målsättning och syfte. Här fungerade boendemiljö, kulturmiljö och identitet som ledord.

Allt inspelat material, som tillsammans omfattar 10-12 timmars film, finns kvar i sin råform och kommer att bevaras i Regionmuseets arkiv. De grovklippta varianterna, som inte är att betrakta som primärkällor, kommer också att sparas som ”snabbingångar” till materialet.

Film i ett sammanhang

Filmer, precis som bandade eller nedtecknade intervjuer kräver contextualisering. Det är viktigt att allt material görs begripligt för framtida museimänniskor och forskare som vill ta del av det. Vilka frågor ser vi att vårt insamlade empiri ge svar på? Hur har vi gått tillväga? Allt material är att betrakta som teori/perspektivimpregnerat (Jfr Öhlander 1999:19).

Även etiska hänsynstaganden är viktiga. Man måste vara medveten om att allt material kan användas i andra syften än det var tänkt. När vi gick igenom vårt material i redigeringsyfte blev vi medvetna om att det hade gått att framställa våra informanter på många andra sätt än vi tänkt oss. Genom att klippa utifrån andra perspektiv, läsarter, än kulturmiljö, boendemiljö och identitet hade materialet kunnat få andra, önskade betydelser.

I projektet ingick att redovisa vårt arbete för Regionmuseets insamlingsgrupp. I 12 minuters-filmen vi sammanställde visas smakprov från de tre dokumentationerna. Urvalet gjordes utifrån tanken att vi ville visa bredden i vårt material. Ett av klippen belyste religionens betydelse för ordningen i detta hem. Ett annat klipp visade en informants upplevelser av arkitekturen och betydelsen av att ingå i en social gemenskap där man bor. Ett tredje valde vi ut för att det handlade om en företeelse i tiden, som vi trodde många skulle kunna känna igen sig i. Sekvensen visar ett rum som temporärt används som ”mellanstation” för saker som håller på att kastas eller är på väg mot något annat förvaringsutrymme. Urvalet – att ställa olika klipp mot varandra blev trots vårt problematiserade och genomtänkta urval – ett övertramp i en av informanternas ögon. Informanten som berättat om urgallringen, tolkade det som att människor som såg filmen skulle uppfatta informanten som en representant för oordning i förhållande till de andra, medan vår avsikt var att filmen skulle förstås på ett helt annat sätt.

Film kan inte vara objektiv. Den som filmar gör alltid ett medvetet val, och resultatet visar vad han eller hon har sett. (Dahlman 1999:7) Vad vi dokumenterat har påverkats av olika faktorer som våra intressen och erfarenheter, vilka frågeställningar vi arbetat med, och de visuella uttrycksformer vi stött på i andra sammanhang. (Jfr Becker 1999:30). I efterhand har vi funderat över i vilken mån vårt material avspeglar samtidens intresse för intimitet och autenticitet som bl a tar sig uttryck i det stora intresset för dokumentärfilmer och dokusåpor.

Närläsning och osynliga gränser

Inom etnologi är närläsning en metod som brukar användas för att tolka material som t.ex. äldre domprotokoll. Ur filmerna vi spelat in går det att uttolka flera parallella berättelser. T.ex. berättar tvåbarnsmamman i en filmsekvens om hennes boendeförhållande under uppväxten i Kurdistan, medan hennes femåriga dotter rullar runt på vardagsrumsgolvet. Utsnittet ger dels verbal information, men även tysta berättelser om gränssättningar, barns agerande och rörelsefrihet, hur rummet är möblerat, vilka val familjen gjort avseende färg-, tapet- och golvmaterial och hur rummet ligger i förhållande till andra rum.

Materialet ger bl.a. möjlighet att studera:

- Berättelserna
- Informanternas habitus – sätt att föra sig och tala, kroppsspråk, smak. Den kulturella tillhörigheten manifesterad i kroppsliga praktiker.
- Miljöer, inredning, föremål, tekniska lösningar, material, rumsliga förhållanden, mode, frisyrier, kläder.
- Ljudbilder – utomhus/inne
- Intervjuaren/filmaren – vem var denna person?

En fråga vi funderat över är i vilken mån dokumentationerna vi gjort ger tillrättlagda bilder, av människorna vi träffat och deras hem. En av kvinnorna vi träffade tog själv upp problematiken. När vi skulle filma för andra gången hemma hos henne, berättade hon att det varit svårt att välja vad hon skulle ta på sig för kläder. Hur gör man för att ”se ut som vanligt?” undrade hon. Så fort man skall ge akt på att ”vara som vanligt” är tillfället redan förbi, man är inte längre ”som vanligt”.

Reflektioner kring det inspelade materialet

Möjligheten att både se och höra kommunikationen mellan den intervjuade och frågeställaren, samt att ha möjligheten att se i bild vad informanten pratar om eller relaterar till är en av fördelarna vi ser med film. Det blir ett djup i materialet som annars kan vara svårt att ta fram. Rumsliga sammanhang förmedlas annorlunda på film än på exempelvis plankartor eller annat ritningsmaterial. Det filmade materialet ger en bra bild av hur rummen hänger samman i de olika bostäderna vi besökt. Det känns som att man befinner sig ”på plats” när man tittar på filmerna. Detta blev extra tydligt när Katarina gick igenom filmmaterialet från dokumentationstillfället hon själv inte medverkat i. Trots att hon aldrig varit i lägenheten kunde hon beskriva hur planlösningen såg ut, utifrån det filmen kunde förmedla. Det finns även en ”närhet” i materialet som man inte kan tillgodogöra sig på exempelvis på ett foto, en beskrivning eller en ritning. I materialet som speglar vad som pågår i de olika rummen får man en inblick i den dynamik som finns i ett hem, där det levs parallella liv. Det är helt enkelt ett annat sätt att visa och förklara på än skrivet material.

Det ligger också en poäng i att kunna fånga miljö ljud som fågelkvitter, trafikbrus eller annat miljö ljud samtidigt som man ser miljöerna och känner pulsen – människor som flanerar förbi, insekter som surrar runt en blomrabatt eller en tv som är påslagen som bakgrundsljud i en matlagningssituation. När vi gått igenom filmerna tillsammans har vi upplevt dem som ett lättillgängligt material.

Vid bandade intervjuer brukar materialet först transkriberas. Med filmerna har vi kunnat gå igenom dem och analysera utan att behöva genomföra transkriberingsarbete. Som vi ser det ersätter film inte stillbildsfotografier eller bandade intervjuer, men borde användas mer parallellt med andra dokumentationsmetoder.

Innebörden av begreppet kulturmiljö kan vara ett svårt begrepp att förmedla för människor och få människor att reflektera över och prata om i konkreta ordalag. I synnerhet när det egna hemmet är utgångspunkten. Våra informanter gav olika respons på explicita frågor om arkitektur, estetik osv. Tidigare erfarenheter från bl.a. Bromölla projektet (ett projektarbete som bedrevs av Regionmuseet 2003) visade att det fanns en svårighet för informanterna att koppla hem till arkitektur. Svaren handlade oftast om den privata sfären, hemmets historia och naturupplevelser i närmiljön. Interiörer beskrevs lättare än exteriörer. Det handlade om boendefunktion och hem, inte om arkitektur och gestaltning. Som dokumentarister var det ibland svårt att uttryckligen ”fånga kulturmiljön” i bild. Den är så närvarande överallt att den inte kan visas utan att bildmaterialet kommenteras på ett eller annat sätt.

Vad kan materialet berätta?

En fråga vi ställt oss är: vad ser *vi* när vi granskar vårt material? Vilka verklighetsbilder förmedlar det? Vilka analytiska ingångar ser vi? Motsvarar materialet våra kunskapsmål? Detta kan vara av intresse för framtidens betraktare/forskare att veta, som kanske kommer fram till andra tolkningar.

Ur materialet framtonar bilder av ett samhälle där alla har det ganska bra, med social samvaro och tillhörighetskänsla. Emellanåt skymtar otrygghetsfaktorer fram, i villaområdet fanns skyltar uppsatta som signalerade att de boende tagit på sig att agera mot brottslighet tillsammans med polisen. I ett samtal dök den osäkra tillvaron i att vara projektanställd upp, i ett annat att det fanns platser i närmiljön man gjorde bäst i att undvika, eftersom det förekommit både överfall och våldtäkter där.

Materialet visar på de gränsdragningar som görs för rent och orent, ordning och kaos på samhälls- såväl som på familje- och individnivå. Miljöerna som fångats på film uppvisar städade områden, att offentliga platser, gatumiljöer och parker tas om hand eller sköts av kommunala förvaltningar. Det vill säga sköter sina samhällsrelaterade plikter gentemot medborgaren. På familje- och individnivå visade det sig att informanterna hade olika ingångar till var gränser sattes upp för ordning och oordning.

För den kurdiska familjen utgjorde Islam en värdegrund för ordningen hemma. ”Ren” var ett nyckelbegrepp som skulle genomsyra människan från insidan och ut. För kvinnan med tonårsdotter var normerna för ordning en förhandlingsfråga mellan henne och dottern, som diskuterades kontinuerligt. För den pensionerade mannen utgjorde ett yrkesliv inom restaurangbranschen normen för rent och orent, ordning och kaos. Med en svepande handrörelse i luften berättade han för oss att ingen fick uppleva hans hem som annat än blankstädad.

Materialet väcker stora frågor kring klimatförändringar. Hur ser det ut om femtio-hundra år? Kommer något av områdena att vara vattensjukt? Under dokumentationens gång har världsomfattande diskussioner om klimatförändringarnas betydelse för mänskligheten pågått. Skåne har stora problem att vänta om klimatförändringarna fortsätter i samma omfattning. Översvämningar hotar att ödelägga stora delar av Skånes kust.

Det berättar om hur det kan vara att bo i hyresrätt i ett lokalt fastighetsbolags regi, och vilken möjlighet boende har att påverka sin boendestandard. En av informanterna hade en inglasad balkong som han fått genom att göra ett tillval genom sin hyresvärd. Tillvalsprincipen handlar om att genom egna val kunna öka standarden i sin lägenhet mot ett månatligt tillägg på hyran. Det kan handla om allt från att få ett plastgolv utbytt mot ett parkettgolv, till att glasa in en balkong. Under de senaste femton åren har människor glasat in balkonger för att kunna öka boendekvaliteten. När husen byggdes fanns inte någon tanke på att balkongerna skulle glasas in. Historiskt sett är inglasandet dock inte någon ny företeelse. En stark trend låg vid sekelskiftet 1900, då den ökande tillgången på glas, nya arkitekturideal och umgängesformer fick betydelse för byggandet av punschverandor och liknande. Den inglasade balkongen blir ett arkitektoniskt tillägg som beror på hyresgästens val. Helheten i det arkitektoniska uttrycket förändras när några glasar in balkonger och andra inte. Arkitekturen ändras i takt med nya krav, familjekonstellationer, användningsområden, begär och önskemål om komfort. Samtidigt väcker materialet funderingar kring hyresrättens framtid. Sedan valet 2006 då flera skånska kommuner fått nytt styre, dvs borgerlig majoritet, kommer allmännyttan att säljas ut. En av våra informanternas hyresvärdar har redan fått i uppdrag att börja vidta vissa åtgärder mot försäljning.

Materialet ger inblickar i hur människors sociala relationer och kulturella identiteter formas i hemmet och hur de i sin tur påverkar hur hemmet utformas. För de unga flickorna vi mötte fungerade rummen som laboratorier för identitetsskapande. Här testades smink och kläder, spelades musik och tv-spel för att inta olika roller. Vi har även sett exempel på hemmet som arena för kreativitet.

Vi möter olika ”berättarmanuskript” - möjliga sätt att berätta om sig själv på. En informant är van att berätta om sig själv som invandrare och har en tjock mapp med artiklar om sig själv, från det att han kom till Sverige under 1970-talet till idag. Artiklarna speglar hans medievana (ett fenomen i tiden) och personliga resa från att ha varit familjefar till ensamstående man med vuxna barn. I artiklarna från 1970- och 1980-talet framställdes han i ett familjesammanhang. I de artiklarna som publicerats på senare tid framställs han ensam, i egenskap av politiker.

I villakvarteret vi dokumenterade gick vi omkring och upptäckte såväl planerade gång- och cykelstråk som spontant uppkomna stigar. Något som slog oss när vi gick runt i området var att alla hus och trädgårdar hade en individuell prägel. Det som från början var ett område med enhetlig färgsättning, inslag av tujor och andra för tiden typiska växter, är idag en stadsdel där påverkan från olika tider, livsstilar och estetiska ideal är synlig. Längs gatan samsas trettio år gamla tujor och snirkliga staket i betong från Bromölla, med stringenta stenpartier prydda av vajande lavendelbuskar. På några husgavlar hängde parabler som vittnade om tv-tittandets betydelse i många människors vardagsliv. På en hörntomt stod en gigantisk parabol som nästan gav ett skulpturalt intryck i sin ensamhet mitt på gräsmattan. Vi tyckte oss se influenser från *Äntligen hemma*, *Gröna rum* och andra inrednings- och trädgårdsprogram som visas på tv. Några av trädgårdarna hade nyligen blivit stensatta, och var minimalistiska till sitt uttryck. En trädgård såg ut att vara inspirerad av ”ruinromantik”. Som blickfång för oss som flanerade förbi, låg en vält, brun keramikkruka, som förde tankarna till en arkeologisk utgrävning. Trädgårdarna var mer omarbetade än byggnaderna som endast hade fått nya färgställningar på träpaneler, både på bostad och garage.

I stadsmiljön tittade vi på sammanhang mellan gata och fasad, samspelet mellan bebyggelse från tidigt 1900-tal fram till i dag, fasaduttryck och de förändringar som gjorts. Närmiljön observerades och filmades efter att intervjun genomfördes. Vi försökte utifrån informantens berättelse skapa en sammansatt bild av hennes närmiljö. Vi lade märke till hur områdets rytm och ljud varierade från plats till plats. Hur människorna rörde sig i stadsdelen och tog den i besittning

I miljonprogramsområdet observerades utemiljöerna i samspråk med informanten. Vi gjorde även observationer efter intervjun på egen hand. Innegården, vars planteringar sköts av de boende själva, uppvisade rikt blommande och välansade rabatter. Växtvalet var inte vad vi förväntat oss i ett område av denna karaktär. I regel görs växtval som är lättskötta. Det brukar betyda buskar av olika slag företrädesvis barr eller andra vintergröna växter. ”Blommotivet” hade även letat sig in i en trappuppgång där entrén var smyckad med tygblommor i små krukor.

Området är delvis bilfritt då parkering och garage ligger utanför huskomplexen. Det finns mer eller mindre trygga ingångar till bostadsområdet. Ett entréparti utgörs av en gångtunnel vars utformning kan upplevas som otrygg eftersom den är både mörk och vinklad. På innegården hade olika rum skapats för de boende för utomhusaktiviteter av olika slag. Allt från lek till grillning. Byggnaderna var välbevarade och det mest markanta inslaget avseende förändringar var de inglasade balkongerna.

Hemmet som identitet

Sociologen Zygmunt Bauman (1998) menar att det är ytan, det estetiska, som värdesätts i första hand, när han betraktar samhället i ljuset av globaliseringen. För människan gäller det att framstå som intressant i de flyktiga möten man har med andra. Människor är fria att välja och vraka i hur de vill representera sig själva, inte minst på grund av friheten från traditioner, och det är snarast önskvärt att en identitet inte hinner fastna. Bauman ser ett samhälle där konsumtion står i centrum. Drivkraften är att människan konsumerar, begär begär, snarare än producerar. Vägen till nya föremål är intressantare än själva ägandet. Så fort människor fått ett nytt föremål kan det glömmas bort och drömmen om ett nytt föremål kan börja.

Ett hem kan i ljuset av Baumans resonemang ses som en förlängning av jaget, vilket gör att även detta måste omgestaltas med jämna mellanrum för att passa in i självbilden och mötet med andra. Genom hemmet kan människor uttrycka sin status och kulturella identiteter. Det är viktigt att välja rätt beroende på vad det är vad man vill signalera för omvärlden om sig själv, att införskaffa rätt möbler, inredningsdetaljer, golvmaterial och färger. Och att ständigt vara på jakt efter förändring och nya begär. Materialet ger inblickar i hur människorna vi träffat valt och prioriterat. Två av informanterna berättade att förändring var något som kännetecknade deras hem. ”Jag är precis som en groda, byter hela tiden färg” sa en av informanterna för att beskriva sitt hem som en föränderlig process. En annan informant beskrev sitt hem som att det enda bestående i hemmet var förändringen. Som motbild till Baumans teori kan vår tredje informant ses som ett exempel. Trots att fastighetsbolaget erbjöd omtapetsering avstod han från förnyelse och förändring. Han underströk att allt han införskaffade till hemmet handlade om funktion, att ersätta saker först när de slitits ut.

Föremåls betydelse som minnesbehållare och identitetsmarkörer

Något som spelade en central roll för människorna vi träffade, var föremålen de omgav sig med i sina hem. En del saker hamnar hemma hos människor av en slump, eller för att man behöver dem för ett visst ändamål. Andra kan finnas där för att man känt ett begär efter att köpa dem, eller för att de har en historia, kontext. Många av föremålen informanterna lyfte fram i mötet med oss var viktiga för att de symboliserade/kommunicerade etnisk och kulturell tillhörighet, religionstillhörighet och familjeband. Vissa ting fungerade som minnesstolpar för viktiga händelser i livet, människor de träffat och platser de bott på. Även värderingar och den politiska tillhörigheten uttrycktes genom föremål (Jfr Silvéen 1999). Den ensamstående mannen visade sin politiska positionering tydligast. Här fanns förebilder personifierade genom bilder – Olof Palme, Che Guevara, Victor Jara och Salvador Allende - som prydde väggarna. Den kurdiska familjen visade drömmarna om ett eget land på ett mer subtilt sätt. Symboliken fanns invävd in något annat som t.ex. kurdiska kläder och kurdiska flaggan, t.o.m. kurdiska kläder av flaggmönstrat tyg. Den ensamstående kvinnans livsstilsval/politiska utsiktspunkt uttrycktes i valet av ekologiska produkter, hälsokost och att hon valde naturmaterial.

Farmor i äggklockan – att investera känslor i föremål

Geografen David Lowenthal (2006) menar att upptagenheten med att intressera sig för kulturarv, att skapa länkar till sitt förflutna, till en kollektiv gemenskap, är något som är kännetecknande för dagens människor. Banden förlänger och förstärker den egna identiteten.

Länkar till ett förflutet, ”sin” historia, eller etniska grupp kan t.ex. skapas genom att människor omger sig med föremål som tillhört en släkting eller har kopplingar till ett geografiskt rum där släktbanden tar sin början. För kvinnan med tonårsdotter hade en gammal äggklocka ett stort emotionellt värde för att den tillhört hennes farmor som var en sammanhållande länk i familjen. Hon månade också om en bit tyg som hon köpt på loppmarknad för att den doftade precis som hemma hos några släktingar. Kan hon göra sig av med den? Informanten skapade även sätt att uttrycka sin tillhörighet till Spanien genom att omge sig med porslin som tillverkats där, trots att det för hennes del handlade om ett imaginärt hemland, eftersom hon aldrig bott där själv.

Även de andra informanterna omgav sig med föremål som band dem samman med uppväxtplatser och släktingar. Till och med föremål som de mist eller aldrig ens ägt fick spela en viktig roll i intervjuerna. Informanten, som varit tvungen att fly från Irak till Iran med sin familj under uppväxtåren, berättade att alla fotografier hade försvunnit i flykten, och att det inneburit en känsla av identitetsförlust.

Hur återberättar man sin barndom utan bilder? För mannen i hyreslägenhet hade ett minnesföremål från hans eget dop haft en stor betydelse, men det hade blivit kvar i hans barndomshem trots försök att återfå det.

I alla hem vi besökt har vi mötts av ett pågående växelspel, att människor ständigt tillägnar sig nya trender, tankesätt och traditioner. Såväl yttre kulturmiljöer som människors identitetsbyggen vittnar om en kulturell mångfald. Det gamla möter det nya och går vidare därifrån i nya konstellationer.

Materialet visar också det stora intresset för odling och vilka växtval människor gör. En av informanterna som saknade balkong, hade löst sitt sug efter att få skapa en egen odling genom att låna in sig på en väninnas trädgårdstomt, som hon fått odla upp och sköta hur hon vill. I den lånade trädgården växer nu lavendel och vresrosor, växter informanten tycker om. För en annan informant har bostadsområdets gemensamma gård blivit något han är med och sköter, inom ramen för fastighetsbolagets självförvaltningsstrategi. Materialet visar även att vurmen för trädgårdsarbete- och design, odlande och påtande inte delas av alla. För familjen i villa stod inte trädgårdens växter och odlande i centrum, utan den sociala samvaro man kan ägna sig åt i trädgården. Därför har de snarare tagit bort växter än planterat nya. Trädgården är ingen arena för kreativitet för dem, utan för socialt samspel.

Bred måluppfyllelse

”Kulturarvet är vårt kollektiva minne. Det är därför viktigt vad som bevaras, då det i hög grad kommer att påverka vad människor kan få kunskap om. Bredast möjliga urval av texter, föremål och andra vittnesbörd om kultur och natur måste därför bevaras, såväl enstaka lämningar som hela miljöer, ålderdomliga traditioner och minnen liksom sådant som präglats av vår tid. Såväl det exklusiva och specifikt intressanta som det vardagliga måste bevaras.”

Kulturpropositionen 1996/97

Regionmuseet har ”ett ansvar för att Skånes del av den globala historien och kulturarvet bevaras genom insamling och vård samt att det på olika sätt görs tillgängligt och väl känt och upplevt. I uppdraget ligger att bygga vidare på och förnya de samlingar och den kunskapsbank som museet byggt upp under åren. Museet har också ett uppdrag att genom utställningar, pedagogik, program och annan utåtriktad verksamhet spegla andra regioners och länders historiska arv.” (Strategisk plan för Regionmuseet Kristianstad 2003:6)

Genom att arbeta med ett brett kulturmiljöbegrepp har vi samlat ett material som överensstämmer med både kulturpropositionen och Regionmuseets målprogram.

Vi har förnyat samlingarna med ett källmaterial som kan berätta hur människor bor i, gestaltar, förändrar, upplever och värderar sina bostäder och närmiljöer. Materialet berättar också om tidstypiska företeelser som självförvaltning, hur människor påverkas av "home-styling"-program, formar och organiserar sina hem så att de passar för tidens behov och livsformer. För kulturmiljövården har vi samlat viktig kunskap om boendes upplevelser av arkitekturen och hur de påverkar sina bostäder både exteriört och interiört för att de skall kunna upplevas som "hem". Det har varit ett sätt att förstå de förändringar som sker utifrån ett inifrånperspektiv. Vad vi sett är att många boendeförändringar görs utan att människor kopplar det till hur byggnadens exteriör och omgivning påverkas.

Vårt sätt att nå måloppfyllelse

Genom vårt arbetssätt har vi kunnat belysa boendemiljöer från två håll vilket bidragit till en mer fördjupad/mångfacetterad dokumentation än om vi arbetat var för sig. Vilka frågor vi ställer – som respektive etnolog och bebyggelseantikvarie – ser ju olika ut. Frågelistan vi arbetade fram var en korsbefruktning mellan dessa båda utgångspunkter. Frågelistan var ett sätt att integrera våra arbetssätt men även kontinuerliga diskussioner och gemensam litteratur har fört oss fram i projektet. Detta har lett till att vi båda har fått en fördjupad bild av vad kulturmiljö kan omfamna. Genom intervjuer i hemmiljöer har det allt mer stått klart för oss att informanterna tolkar kulturmiljö i vid mening, exempelvis som social samvaro, grillplatsen och träden på gården. Det är främst det som utspelas i dessa miljöer som uppfattas som kulturmiljöer än själva platserna i sig.

Ofta ges inte tid till intervjuer av det här slaget vi genomfört i projektet för en bebyggelseantikvarie som jobbar med uppdragsverksamhet, och för en etnolog är inte kulturmiljö kanske inte det främst använda begreppet. Där antikvarien till exempel ser nya material, tekniska lösningar och arkitektoniska yttryck ser etnologen till exempel den rådande tidsandans påverkan på människors val, identitetsbyggande och social interaktion. När antikvarien ser en spis undrar hon vem som är tillverkaren och hur gammal den är, medan etnologen kanske funderar över vad som lagas, vem som gör det och hur rätterna i grytan förändrats genom årens lopp. Så kan våra respektive yrkesroller kortfattat beskrivas och det ger en bra bild av hur vi kompletterar varandra.

Sammanfattande slutord

En av utgångspunkterna för projektet var ett integrerat arbetssätt - antikvarie och etnolog. Vi har genom yrkesrollerna olika utgångspunkter, raster att betrakta världen genom. Meningen var att dessa skulle samverka, flätas samman. Detta har vi lyckats åstadkomma genom kontinuerliga diskussioner, genom att problematisera och analysera. Detta har varit en röd tråd som löpt genom hela projektets gång. Utan de fruktbara diskussionerna hade resultatet blivit annorlunda. Genom att vi arbetat tillsammans har det t.ex. varit nödvändigt att klargöra begrepp för varandra, komma fram till gemensamma definitioner.

En svårighet vi upplevt har varit att mötet med dem vi dokumenterat har gjort det svårt att hålla de fysiska, yttre miljöerna i fokus. Berättelserna har varit så intressanta att källmaterialet i högre mån speglar människorna vi mött än deras närmiljöer. Detta beror delvis på att informanterna helst berättat om interiörerna och föremålen som de omger sig med. Dels på att vi drogs med och inte reflekterade över att vi snävade in vårt fokus varpå framförallt exteriörer och närmiljöer hamnade i skymundan. Detta är något att ta med sig till framtida projekt, att vara mer observant på att skildra den fysiska miljön.

Videofilmandet fungerade i projektet som metod, och blev ett material. Filmmaterialet som sådant gav oss många nya frågor. Mötet med en ny dokumentationsmetod gör att man blir mera observant på sitt agerande. Filmerna har gjort det möjligt att reflektera över våra egna insatser, om intervjuteknik, och det relationella samspelet med informanterna. I efterhand har vi kunnat följa hur informanterna reagerat på frågor – upptäckt miner och gester som vi kanske inte uppmärksammade under själva intervjutillfället.

Möjligheten att kunna titta på filmerna och analysera dem tillsammans, har varit en stor metodologisk poäng. Film är som vi ser det ett lättillgängligt material ur det avseendet att vi inte behövt transkribera det för att kunna analysera det. Vi hade förvisso kunnat spela in intervjuerna på band och lyssnat på dem tillsammans, men det hade inte alls blivit samma sak. Den stora vinsten med film är att kunna lyssna, se människan och miljöerna samtidigt.

I Stockholms läns museums studie *Berghem är ju ändå Berghem* genomfördes intervjuer med boende. Ett inslag var att gå husesyn tillsammans med informanterna i deras hem. I utvärderingen av arbetet gavs kommentaren att det varit intressant som metodutveckling att videofilma rundvandringarna. ”Det vore praktiskt att se exakt vad samtalen kretsade kring och det skulle ge en speciell kunskap att se rörelserna; handen som stryker över den gamla tapeten eller glädjen över ett egen-

händigt ombyggt badrum.” (Mellander Rönn, Ulfstrand, Boogh 2005:12) Det beror på syfte och målsättning om film tillför en ytterligare dimension eller inte. I det här arbetet, har det visat sig att film kan vara användbar. Vi ser klara fördelar med film i förmedlingssammanhang, som fältanteckningar och i kulturhistoriska dokumentationer.

En central fråga som dock återstår att lösa är hur bevarandet skall gå till. Margareta Åkesson, arkivarie på Högskolan Borås, som vi haft kontakt med, har specialiserat sig på digitala arkivfrågor. Åkesson berättade att det idag inte finns något långsiktigt bra alternativ för förvaring av digital film. Det finns heller ingen gemensam standard framtagna för vilka digitala format man bör spara det i. Det är istället ett allmänt förhållningssätt som förordas; materialet skall kontrolleras regelbundet minst en gång per år. Det måste förvaras dammfritt och klimatskyddat. Möjligheten att läsa/visa materialet i framtiden skall vara möjligt, därför måste alla tänkbara uppgifter, t.ex. om vilka filmkameror, program, filmformat, dvd-skivor och filmtyp etc. man använt anges.

När vi visade vår 12-minutersfilm för Regionmuseets insamlingsgrupp var mottagandet positivt. Flera av deltagarna uttryckte att de ville veta mer om informanterna. Troligtvis är det materialets direktet/närhet som väcker ”vill-veta-mer-lust”. En fördel de såg var att de kunde se hur människorna rörde sig och pratade, känslökiftningar, hur de uttryckte sig genom gester och miner. I motsats till fotografi är miljöljud något som kan förmedlas på film. Begreppen kulturmiljö, boendemiljö och identitet, som varit vår röda tråd i projektet kunde insamlingsgruppen tydligt se i filmen. Gruppen ansåg att videofilm har en stor potential i insamlings- och förmedlingssyfte.

Genom att videofilma och undersöka bostaden/hemmet som en arena för social och kulturell mångfald, och som kulturmiljö har vi fått ett rikt material för vidare studier. Dels har vi berikat Regionmuseets arkiv, dels är vårt material ett tillskott till en större berättelse om Sverige som museer gemensamt bidrar till genom sitt arbete. Vår förhoppning är att videofilm fortsättningsvis ses som en viktig del i Regionmuseets dokumentationsverksamhet.

Litteratur och källor

Bauman, Zygmunt 1998: Globalization. The human consequences.

Becker, Karin 1999: Bilder av Sverige. I Dahlman, Eva (red) 1999: Verklighetsbilder? Om fotografier och fotografier i museernas samtidsdokumentation. Nordiska museets förlag. SAMDOK 1999.

Ehn, Billy & Löfgren, Orvar 2001: Kulturanalyser.

Dahlman, Eva (red) 1999: Verklighetsbilder? Om fotografier och fotografier i museernas samtidsdokumentation. Nordiska museets förlag. SAMDOK 1999.

Fägerborg 1999: Intervjuer. I Kaijser, Lars & Öhlander, Magnus (red.) Etnologiskt fältarbete.

Gunnemark, Kerstin & Mörck, Magnus 2006: Vardagslivets fronter. I Gunnemark, Kerstin & Mörck, Magnus (red.). Vardagslivets fronter.

Högdahl, Elisabeth: 2003: Göra gata. Om gränser och kryphål på Möllevången och i Kapstaden.

Lowenthal, David 2006: The heritage crusade and the spoils of history.

Mellander Rönn, Ulfstrand, Boogh 2005: Berghem är ju ändå Berghem.
En studie av ett bostadsområdes förändringar under 35 år.
Stockholm Läns museum. Rapport 2005:28

Palmqvist, Lena (red) 1998: Kulturarv eller fasadarv. Om det etnologiska perspektivet i kulturmiljövården. Nordiska museets förlag. SAMDOK 1998.

Silvén, Eva 1999: Det materiella. I Kaijser, Lars & Öhlander, Magnus (red.) Etnologiskt fältarbete.

Stahl, Sandra 1989: Interpreting personal narrative text. I Stahl (red): Literacy, Folkloristics and Personal Narrative text.

Unnerbäck, Axel 2002: Kulturhistorisk värdering av bebyggelse.

Öhlander 1999: Deltagande observation. I Kaijser, Lars & Öhlander, Magnus (red.) Etnologiskt fältarbete.

Otryckta källor

Pettersson, Ann & Ulfstrand, Anna 2005: Helger & högtider. Folklore, migration och kulturarv. Mångkulturellt Centrum 2005:5

Ulfstrand, Anna 2002: Platsen där jag bor. En studie av hur en grupp jordbrobor värderar sitt bostadsområde. Stockholms läns museum. Rapport 2005: 25.

Kristianstad 2006-12-20
Katarina Olsson, Anne Rosengren

Regionmuseets rapportserie 2006

Kulturmiljö

1. Folkestorps Bränneri , Folkestorp 6:5, Maglehem sn, AK, Mattias Burman, 2005
2. Vallfartskyrkan i Fru Alstad, Fru Alstad, FU, Lars Salminen, 2005
3. Röstånga kyrkogård, Röstånga sn, DK, Åsa Jakobsson och Cecilia Pantzar, Cissela Olsson, 2005
4. Hovdala slott, larm och markarbeten, Brönnestad sn, AK, Jimmy Juhlin Alftberg, 2005
5. Ask kyrkogård, Ask sn,DK, Åsa Jacobsson, Klara Johansson, Mia Jungskär, Cissela Olsson, 2005
6. Hustoftagård, Väsby sn, AK, Anna Ligoura, 2005
7. Äsphult kyrka, Äsphult sn, MD, Magnus Lindhagen och Jimmy Juhlin Alftberg, 1996
8. Himmelstorpsgården, Brunnby sn, AK, Anna Ligoura, 2004
9. Jöns Jonsgården, Kattarps sn, AK, Anna Ligoura, 2005
10. Rutsbo, Sankt Ibb sn, A.K, Anna Ligoura, 2005
11. Jordberga kostall, Källstorps sn, AK, Anna Ligoura, 2004
12. Norra Grönby mölla, Anderslövs sn, AK, Klara Johansson och Mia Jungskär, 2006
13. Ekonomibyggnaad på Skarhult slott, Skarhult sn, AK, Cecilia pantzar, 2005
14. Klostergården, KA, Lund, Paul Hansson och Anna Rabow, 2005
15. Hannas kyrka – alla tiders kyrka, Hannas sn, MD, Petter Jansson, 2004
16. Häglinge kyrka – ”...ljusare, skönare, rymligare”, Häglinge sn, AK, Magnus Lindhagen och Lotta Eriksson, 1999-2006
17. Hannas kyrka ut- och invändig restaurering, Hannas sn, AK, Petter Jansson/Lotta Eriksson, 2004-2005
18. Norra Mellby skol- och fattighus, Norra mellby sn, KA, Anna Rabow, 2005
19. Historiska museet i Lund – en värdebeskrivning, Lunds sn, DK, Henrik Borg, 2006
20. Fornstugan i Kristianstad, AK, Jimmy Juhlin Alftberg, 2006
21. Hovdala slott- svampsanering, Brönnestad sn, AK, Jimmy Juhlin Alftberg, 2006
22. Bosjökloster – nunnornas botkapell, Bosjökloster sn, AK, Cecilia Pantzar, 2003
23. Sankt Olofs kyrka, Sankt Olofs sn, AK, Cecilia Pantzar, 2005-2006
24. Västra Broby kyrka. Västra Broby sn, AK, Cecilia Pantzar,2005-2006
25. Hassle Bösarps kyrka – invändig renovering, Hassle Bösarps sn, AK, Anna Rabow, 2005
26. Svalövs kyrka, Svalövs sn, AK, Anna Ligoura och Lotta Eriksson, 2005-2006
27. Näsums 12:2, Näsums sn, FU, UN, Elisabeth Höst, 2006
28. Perstorps baptistkapell, svampsanering, Oppmanna sn, AK, Jimmy Juhlin Alftberg, 2004
29. Hassle Bösarps kyrka, Hassle Bösarps sn, AK, Anna Rabow, 2005
30. Konga kyrkogård, Konga sn, DK, Åsa Jakobsson, Mattias Burman, Mia Jungskär, Cissela Olsson och Emelie Petersson, 2005-2006
31. Bondegård-utvändig restaurering, Stoby sn, AK, Jimmy Juhlin Alftberg, 2006
32. Fornlämningar utmed Sigridslundsvägen, Vä sn, FU, Helene Wihelmsen, 2003
33. Horna 3:12, Åhus sn, AU, Adam Bolander, 2006
34. Horna 3:12, Åhus sn, FU, Adam Bolander, 2006
35. Uppåkra 8:9, Uppåkra sn, FU, Helene Wihelmsen, 2004
36. Östra Broby kyrka – utvändig restaurering, Ö Broby sn, AK, Lotta Eriksson och Helena Nilsson, 2005
37. Norra Mellby klockstapel – restaurering, N Mellby sn, AK, , Jimmy Juhlin Alftberg, 2006
38. Vattenmöllan – kvarnbyggnad Krapperup 19:2, Brunnby sn, AK, Mattias Burman, 2006
39. Wallåkra stenkärlsfabrik, Vallåkra, Kvistofa sn, AK, Mattias Burman, 2006
40. Kommendanten 5 och 6, Dokumentation vid varsam ombyggnad, BD, Erika Wass och Magnus Lindhagen, 1997-1998
41. Omläggning av tak - Kvihusa 1:2, Ekjaröds sn, AK, Emelie Petersson, 2006
42. Saltus Sanctæ Mariæ, Bäckaskogs kloster – arkeologiska undersökningar under ett halvt sekel, Kiaby sn, Jan Kockum, 2006
43. Fjärrvärme i Örkelljunga kyrka. FU/SU, Helene Wihelmsen, 2006
44. Nosaby kyrka – förändring i bänkkvarter, Nosaby sn, AK, Helena Nilsson, 2006
45. Nämndemansgården, St Ibbs sn, AK, Anna Rabow, 2006
46. Vårdplan – Sporrakulla, Glimåkra sn, VP, Jimmy Juhlin Alftberg, Helena Nilsson, Kalle Melin, 2006
47. Magasinet på Spannarpes säteri, Åsås sn, AK, Anna Rabow, 2006
48. Järnugnar vid Skräbeå, Bromölla 12:19, Ivetofta sn, UN, Tony Björk, 2006
49. Kv Lyckan 42 i Åhus, Åhus sn, FU, Elisabeth Höst, 1991
50. Hustoftagårdens boningshus, Väsby sn, AK, Anna Rabow, 2005

Förkortningar:

AF-antikvarisk förundersökning
AK- antikvarisk kontroll
AU-arkeologisk utredning
DK- dokumentation, övrigt

FU- arkeologisk förundersökning
KA- kulturhistorisk analys
MD-murverksdokumentation
OU- osteologisk undersökning

PJ- projektrapport
UN- arkeologisk undersökning
BD- byggnadsdokumentation
BAD-byggn-ark-dokumentation

51. Tingsgården i Vä. Boplats och grav från yngre bronsålder/förrromersk järnålder, Vä sn, AU, UN och FU, Tony Björk, Adam Bolander och Happy Hök, 1993-1994 och 1996
52. Fjälastorps småskola, Brunnby sn, BMU, Henrik Borg, 2006
53. Som kungen själv stakade ut – Kvarteret Göken i Ängelholm, FU, Lars Salminen, 1991
54. Balsby 12:40 -järnåldersbebyggelse vid Råbelövssjön, Nosaby sn, FU/SU, Adam Bolander, 2006
55. Åhus 14:108 – Hårdar, flinta och metallhantverk i Transval, Åhus sn, FU, Helene Wihelmsen, 2006
56. Härlöv 50:27-I utkanten av byn, Kristianstad sn, FU, Helene Wihelmsen, 2006
57. Barsebäcks kärnkraftverk, Barsebäcks sn, DK, Henrik Borg och Helen Sannerstedt, 2006
58. Jöns Jonsgårdens tak, Kattarps sn, AK, Anna Rabow, 2005
59. Boplatserna på näset, Näsby 35:2, 35:28 m fl, Kristianstads sn, FU+UN, Helene Wihelmsen, 2006
60. Gravarna vid Bäckaskogs kloster, Kiaby sn, FU, Jan Kockum och Helene Wihelmsen, 2005-2006
61. Svenstoprs mölla – arbeten på gång, Stora Köpinge sn, AK, Emelie Petersson, 2006
62. Träskolängan, restaurering av stomme, Brunnby sn, AK, Emelie Petersson, 2006
63. Stehags kyrka – utvändig renovering, Stehag sn, AK, Lotta Eriksson, 2006
64. Träne kyrka – konservering av inventarier, Träne sn, AK, Lotta Eriksson, 2006
65. Godsmagasinet i Brösarp, Brösarps sn, AK, Emelie Petersson, 2006
66. Krukmarkeriavfall från kv Vakteln i Ängelholm, UN, Lars Salminen, 1983
67. Får man grilla här? – Kulturell mångfald möter biologisk mångfald. Anna Hadders och Anne Rosengren, 2006
68. Vård- och underhållsplan, Glimmebodagården, VP, Emelie Petersson och Helena Nilsson, 2006
69. Kyrkängen i Ivetofta – hus och gårdar under järnålder, Ivetofta sn, FU, UN, Elisabeth Höst och Helene Wihelmsen, 1990
70. Vård- och underhållsplan, Torsebro krutbruk, Färlövs sn, BD, Mattias Burman, 2006
71. ”Sporrakulla gård etapp 2”, Glimåkra sn, AK, Jimmy Juhlin Alftberg och Helena Nilsson, 2006
72. Sagabion i Höganäs –yttre måleri 2006, AK, Henrik Borg ,2006
73. Linbastu i Björkarp, Riseberga sn, AK, Mattias Burman, 2006
74. Slogstoprs mölla, Hammarlunda sn, AK, Henrik Borg, 2006
75. Uthusbyggnad vid Pyringatorpet, Röke sn, AK, Mattias Burman, 2006
76. Östra begravningsplatsen, Kristianstad, DK, Lotta Eriksson, Åsa Jakobsson, Cissela Olsson, 2006
77. Ausås församlingshem –takomläggning och lagning av innervägg, Ausås 15.1, Ausås sn, AK, Mattias Burman, 2006
78. Bondrumsgården, Bondrum 13.19, Fågeltofta sn, AK, Emelie Petersson, 2006
79. Glimmebodagården, Brösarps sn, AK, Emelie Petersson, 2006
80. Ingeborrarpgården- takomläggning, Ingeborrarp 1:4, Rya sn, AK, Mattias Burman, 2006
81. Föremålen på Månse. Reflektioner kring föremålsdokumentationen på torpet Månse, Skärnsnäs 9:37, Vånga sn, Åsa Alftberg, 2006
82. Fischerska gården, Simrishamns sn, AK, Emelie Petersson, 2006
83. Kv Skäran 6 – direktör Ture Mechelsens villa, DK, Lotta Eriksson, 2006
84. Mejeribyggnader i Skåne, Inventering 2005-2006, Henrik Borg, 2005
85. Ballingstorp 1:9, Kviinge sn, AK, Emelie Petersson, 2006
86. Trollenäs kyrka – utvändig renovering, Trollenäs sn, AK, Lotta Eriksson, 2006
87. Kumlatofta 5.12, Everlövs sn, AK, Emelie Petersson, 2006
88. Silversmedjan, Vapenbrodern 8, Kristianstad, AK, Emelie Petersson, 2006
89. Folkestorpsbränneri- invändig upprustning, Folkestorps 6:5, Maglehem sn, AK, Mattias Burman, 2006
90. Att Fånga habitus – kulturmiljö, boendemiljö och identitet. Ett metodutvecklingsprojekt, Katarina Olsson och Anne Rosengren, 2006

Förkortningar:

AF-antikvarisk förundersökning
AK- antikvarisk kontroll

AU-arkeologisk utredning
DK- dokumentation, övrigt
FU- arkeologisk förundersökning
KA- kulturhistorisk analys
MD-murverksdokumentation
OU- osteologisk undersökning
PJ- projektrapport
VP-vårdplan
UN- arkeologisk undersökning
BD- byggnadsdokumentation
BAD-byggn-ark-dokumentation
BMU-byggnadsminnesutredning

